

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

การศึกษามีส่วนสัมพันธ์กับการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของชาติ เนื่องจากเป็นกระบวนการหนึ่งในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก่อนที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงานในสาขาต่าง ๆ ในปัจจุบันจะเห็นได้โดยทั่วไปว่า ประเทศใดก็ตามที่มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ และสนองตอบต่อทิศทางการพัฒนาประเทศมากที่สุด ประเทศนั้นก็จะประเทศที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม สำหรับประเทศไทยการศึกษามีบทบาทในการเพิ่มค่าทุนมนุษย์ในรูปของความรู้ความสามารถ และทักษะ ซึ่งล้วนเป็นพื้นฐานสำคัญของการผลิต ผลิตภาพแรงงาน และการประกอบการในระบบเศรษฐกิจ จากการขยายตัวของรายได้ประชาชาติอย่างรวดเร็ว ในระยะ 6-7 ปีที่ผ่านมา ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการสะสมทุนมนุษย์ (เทียนฉาย กิระนันท์, 2530)

เมื่อพิจารณาระบบการศึกษาของไทย จะพบว่าประกอบไปด้วยปัจจัยต่าง ๆ ที่สำคัญ ๆ หลายประการ เช่น โครงสร้างของระบบการศึกษา การจัดหลักสูตรการศึกษา กฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคุณภาพของการศึกษา และโอกาสทางการศึกษาปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ในบรรดาปัจจัยต่าง ๆ ภายใต้ระบบการศึกษาดังกล่าว ประเด็น โอกาสทางการศึกษาเป็นประเด็นที่ควรจะให้ความสนใจเป็นพิเศษ ด้วยเหตุผล 2 ประการ ประการแรก โอกาสทางการศึกษามีความสัมพันธ์โดยตรงต่อการเพิ่มคุณภาพให้กับคนส่วนใหญ่ในสังคม ประการที่ 2 ระดับความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษามีผลเชื่อมโยงถึงระดับการกระจายผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนา (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2532) จากความพยายามของรัฐเพื่อให้เกิดโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาดังที่ปรากฏในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติหลาย ๆ ฉบับ เช่น ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ข้อ 7 กล่าวไว้ว่ารัฐ " จัดและส่งเสริมให้มีความเสมอภาคทางการศึกษา โดยมุ่งการกระจายสถานศึกษาทางด้านวิชาชีพให้เพียงพอกับความต้องการกำลังคนของประเทศ และเสริมสร้างวิชาชีพในสถานศึกษาต่าง ๆ พร้อมทั้งสนับสนุนให้ชาวชนบท และกลุ่มชนที่มี

โอกาสน้อยได้รับบริการทางการศึกษามากขึ้นเป็นพิเศษ" (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แผนพัฒนาการศึกษามัธยมศึกษา 5, 2525-2529) แต่ข้อเท็จจริงที่พบในปัจจุบัน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยกองศึกษาและเผยแพร่การ พัฒนา ได้สรุปไว้ดังนี้

1. การศึกษาในระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นภาคบังคับในเชิงปริมาณอาจกล่าวได้ว่าไม่มีปัญหาเพราะโอกาสทางการศึกษาของเด็กวัย 6-11 ปี เกือบร้อยละ 95 ได้มีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาอย่างทั่วถึง

2. การศึกษาในระดับมัธยมศึกษา อัตราการเรียนต่อของผู้จบประถมศึกษา สู่ระดับมัธยมศึกษาค่อนข้างต่ำมาก โดยเฉพาะในปี 2531 มีอัตราการเรียนต่อของผู้ที่จบประถมปีที่ 6 เข้าศึกษาต่อมัธยมต้นเพียงร้อยละ 43.37 เท่านั้น ซึ่งยังห่างไกลเป้าหมาย ร้อยละ 60 เมื่อสิ้นแผนฯ 6 และยิ่งพบว่า ส่วนใหญ่เด็กในเขตกรุงเทพมหานคร มีอัตราการเรียนต่อค่อนข้างสูงประมาณร้อยละ 95.2 ในขณะที่เด็กในภูมิภาคเรียนต่อน้อยมาก กล่าวคือมีเด็กต่างจังหวัดกว่า 54 จังหวัดมีอัตราการเรียนต่อไม่ถึงร้อยละ 50 และพบว่าจังหวัดในเขตยากจนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอัตราการเรียนต่อเกินร้อยละ 20 เพียงเล็กน้อย สาเหตุของการไม่เรียนต่อที่สำคัญคาดว่ามาจากความยากจนของผู้ปกครอง

3. การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย อัตราการเข้าเรียนต่อมหาวิทยาลัยเปิดต่อประชากรในวัย 18-24 ปี ในปี 2530 มีเพียงร้อยละ 4.6 เมื่อรวมมหาวิทยาลัยเปิดก็จะเพิ่มเป็นร้อยละ 11.0 และส่วนใหญ่ของผู้ที่สอบเข้ามหาวิทยาลัย ได้แก่ นักเรียนในกรุงเทพมหานครในตัวเมือง และกลุ่มนักเรียนที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้สูง ซึ่งทั้งนักเรียนและผู้ปกครองต้องลงทุนสำหรับการเตรียมตัวค่อนข้างสูงในการที่จะเรียนในมหาวิทยาลัยเปิดได้ ถึงแม้ว่าจะมีมหาวิทยาลัยหลายแห่งใช้ระบบโควตา เพื่อแก้ปัญหาช่องว่างในการเรียนแต่ก็ยังสามารถทำได้น้อย

4. ระบบของกรมการศึกษานอกโรงเรียนและมหาวิทยาลัยเปิดที่รัฐบาลได้จัดให้สำหรับผู้ที่พลาดโอกาสที่จะศึกษาในระบบนั้น ยังมีประเด็นที่ยังต้องปรับปรุงอีกมาก

จากข้อสรุปดังกล่าว โอกาสของการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา นับว่าเป็นประเด็นที่

จะต้องเอาใจใส่มากที่สุดประเด็นหนึ่ง เพราะประชากรในวัย 12-14 ปี จำนวน 3 ล้าน 7 แสน คนเศษในปี 2530 ตารางที่ 1.1 มีเพียงเศษหนึ่งส่วนสามเท่านั้นที่มีโอกาสต่อในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เมื่อเปรียบเทียบกับตัวเลขในสัดส่วนเดียวกันของประเทศอื่นในภาคพื้นเอเชียด้วยกัน ตารางที่ 1.2 ในปี 2527 ประเทศไทยมีอัตราการเข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาประมาณร้อยละ 33 เมื่อเปรียบเทียบกับเกาหลีใต้ร้อยละ 94 ไต้หวันร้อยละ 91 สิงคโปร์ร้อยละ 71 ยองกยร้อยละ 69 ฟิลิปปินส์ร้อยละ 68 มาเลเซีย ร้อยละ 53 และอินโดนีเซียร้อยละ 39 (IBRD World Development report, 1987 อ้างใน มุลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, รายงานประจำปี 2530)

โดยเหตุที่โครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทยกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมอุตสาหกรรมมากขึ้น ประกอบกับที่ภาคเกษตรประสบปัญหาในการขยายพื้นที่เพาะปลูกที่เหมาะสม ทำให้ประชากรในวัยแรงงานส่วนหนึ่งจำเป็นต้องพึ่งแหล่งงานนอกภาคเกษตร ซึ่งได้แก่อุตสาหกรรมและบริการ (ฉลองภพ สุธงศ์กฤษณี, 2531) ปัญหาในอนาคตก็คือประเทศไทยควรมีการจัดสัดส่วนการศึกษาในแต่ละระดับอย่างไร จึงจะเหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้น และจะดำเนินนโยบายอย่างไรจึงจะบรรลุเป้าหมายนั้นได้ ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะเกี่ยวโยงไปถึงการตัดสินใจของแต่ละครอบครัว ในการลงทุนทางการศึกษาตลอดจนสภาพเศรษฐกิจสังคมของครอบครัว นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับโอกาสที่จะมีงานทำ เป็นต้น

ระบบการศึกษาของไทยในปัจจุบันไม่ได้กีดกันหรือแบ่งแยกโอกาสทางการศึกษาระหว่างการเป็นเพศชายและเพศหญิง แต่ในภาคชนบทแรงงานหญิงยังมีความจำเป็นสำหรับงานบ้านและในการเกษตรอยู่ไม่น้อยประกอบกับความเชื่อและทัศนคติดั้งเดิมของสังคมไทย โดยทั่วไปที่กำหนดให้ผู้ชายมีบทบาทเป็นผู้รับภาระในการหารายได้เลี้ยงดูครอบครัว ในขณะที่บทบาทของหญิงถูกสังคมนิยามให้อยู่ในบทบาทของแม่และภรรยา มีหน้าที่ในการให้บริการสำหรับชีวิตประจำวันแก่สมาชิกในครอบครัวของตน ซึ่งเคยเป็นที่เชื่อกันว่าเป็นเหตุให้เด็กผู้หญิงจำนวนมากไม่น้อยต้องออกจากการศึกษาในระบบเมื่อสำเร็จการศึกษามัธยมศึกษา (เทียนฉาย กิระนันท์, 2530) ในปัจจุบันนี้ภาค

อุตสาหกรรมซึ่งเป็นแหล่งดูดซับแรงงานยังมีการขยายตัวในวงจำกัด ไม่เพียงพอที่จะรองรับแรงงานส่วนเกินจากภาคเกษตรได้ ภาคบริการกลับทวีความสำคัญขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว โดยพิจารณาจากรายได้ ที่มาจากนักท่องเที่ยวของชาวต่างประเทศที่เพิ่มขึ้นจาก 195 ล้านบาท ในปี 2503 เป็น 37,321 ล้านบาท ในปี 2529 และเพิ่มเป็น 100,000 ล้านบาท ในปี 2534 (มิ่งสรรพ์ ชาวสอาด และ คณะ, 2535) แหล่งอุตสาหกรรมบันเทิงที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวของชาวต่างประเทศ จึงเป็นแหล่งดูดซับแรงงานอีกแหล่งหนึ่ง โดยเฉพาะแรงงานหญิงจากชนบททางภาคเหนือ

การเปลี่ยนแปลงบทบาทของสตรีไทยในภาคเหนือตอนบน ซึ่งเดิมมีหน้าที่สำคัญเพียงการเป็นแม่และแม่บ้าน โดยถือว่าการช่วยเหลืองานในไร่นาเป็นงานรองเพราะขนาดที่ทำงานเล็ก ในปัจจุบันพบว่าการเคลื่อนย้ายแรงงานเพื่อทำงานนอกหมู่บ้านแสดงว่า " สตรีชนบทในปัจจุบันจำนวนมากกำลังเริ่มให้ความสำคัญต่อการทำงานนอกบ้านมากกว่าการแต่งงาน และการมีบุตรเท่านั้น " (อัญชลี สิงหนะตร-ฤบาท, 2529) เช่นเดียวกับการศึกษาของ Christine Mougne (1984) ที่พบว่าในหมู่บ้านทางภาคเหนือของไทย ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจเนื่องจากเป็นผู้ทำการค้าทั้งภายในและระหว่างหมู่บ้านรายได้จากงานที่ผู้หญิงทำก็มีส่วนจุนเจือครอบครัว ในขณะที่ผู้ชายทำงานในไร่นาหรือหางานรับจ้าง ทำให้เห็นถึงรูปแบบการใช้แรงงานหญิงที่เปลี่ยนจากภาคเกษตรกรรมเป็นนอกภาคเกษตรกรรม ยิ่งความเจริญทางด้านคมนาคม การสื่อสารได้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว การได้รับข่าวสารต่างๆ เป็นไปอย่างสะดวก ยิ่งทำให้เกิดโอกาสกับแรงงานสตรีที่จะทำงานทั้งในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ และเป็นที่เชื่อกันว่ามีผู้หญิงทางภาคเหนือตอนบนจำนวนไม่น้อยที่ไปทำงานด้านบริการประเภทพนักงานเสิร์ฟ อาบ อบ นวด และ โสเภณี ซึ่งคาดว่าจะเป็นการประกอบอาชีพของผู้หญิงที่สามารถเกิดรายได้และผลตอบแทนสูง โดยไม่จำเป็นต้องมีการลงทุนทางการศึกษา

จากโอกาสที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ คาดว่าน่าจะมีผลกระทบทางด้านลบต่อการตัดสินใจลงทุนทางการศึกษาสำหรับบุตรหญิงในครัวเรือนฉะนั้นการใช้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์มาวิเคราะห์

ปัจจัยที่สำคัญที่เป็นตัวกำหนดการลงทุนทางการศึกษาของสตรี จะเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยจัดสรรทรัพยากรทางด้านพลังความคิด ความสามารถของสตรีที่มากกว่าครึ่งหนึ่งของประชากรในประเทศให้มี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้นกว่าในปัจจุบัน

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาถึงผลกระทบจากรายได้นอกภาคเกษตรของสตรี ในสังคมชนบทที่มีการพัฒนาทางด้านการผลิตที่แตกต่างกันต่อโอกาสทางการศึกษาของสตรีในรุ่นต่อไป
- 2) เพื่อศึกษาถึงอิทธิพลของปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจลงทุนทางการศึกษา สำหรับบุตรหญิงของครอบครัว

การศึกษานี้จะศึกษาผลกระทบของตัวแปรทางเศรษฐกิจและสังคมต่อการตัดสินใจลงทุนทางการศึกษาของบุตรหญิงในครัวเรือน โดยมีตัวแปร 3 กลุ่ม คือ ตัวแปรทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านและครอบครัว ตัวแปรการคาดคะเนรายได้ในอนาคต และตัวแปรที่เกี่ยวกับประชากร

1.3 รูปแบบการนำเสนอ

จะนำเสนอตารางต่าง ๆ แยกจากเนื้อหา โดยจะนำตารางไว้ท้ายบทของทุกทุกบทที่มีตารางต่าง ๆ

ตารางที่ 1.1 แสดงจำนวน ร้อยละ และสัดส่วนของนักเรียนต่อประชากรในวัยเรียน ปี 2530

ระดับการศึกษา และช่วงอายุ	จำนวนนักเรียน (คน)	จำนวนประชากร (คน)	จำนวนนักเรียนต่อ จำนวนประชากร
- ประถมศึกษา (อายุ 6-11)	7,099,791	7,536,998	94.2
- มัธยมต้น (อายุ 12-14)	1,217,438	3,700,735	32.9
- มัธยมปลายและอาชีวศึกษา (อายุ 15-17)	893,052	3,699,998	24.1

ที่มา : กองสารสนเทศ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ตารางที่ 1.2 เปรียบเทียบสัดส่วนของจำนวนผู้ที่เรียนมัธยมในประเทศแถบเอเชีย

ประเทศ	จำนวนผู้ที่เรียนมัธยมต่อจำนวนประชากรวัย 12-14 ปี (%)
ไทย	33
อินโดนีเซีย	39
มาเลเซีย	53
ฟิลิปปินส์	68
ฮ่องกง	69
สิงคโปร์	71
ไต้หวัน	91
เกาหลีใต้	94

ที่มา : IBRD World Development Report, 1987